iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”. Havola: Lex.uz — PQ-4477.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son qarori. *“2030-yilgacha O‘zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o‘tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”*. Havola: Lex.uz — PQ-436.
4. World Bank. (2023). *Uzbekistan Country Climate and Development Report*. Havola: Jahon bankining rasmiy hisobot sahifasi.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 25-oktabrdagi 561-son qarori. *“Milliy «yashil» iqtisodiyot taksonomiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”*. Havola: Lex.uz — 561-son qaror.
6. International Energy Agency — IEA. (2022). *Solar Energy Policy in Uzbekistan: A Roadmap*. Paris: IEA. Havola: IEA rasmiy hisoboti.
7. World Bank Group. (2024, 21-may). *Uzbekistan to Build New Solar Plant and First Battery Energy Storage System with World Bank Group Support*. Rasmiy axborot. Havola: Jahon bankining loyiha haqidagi xabari.

O‘ZBEKISTONDA YASHIL INVESTITSIYALARNING BARQAROR IQTISODIY O‘SISHNI TA’MINLASHDAGI O‘RNI

Usmonova Vasila Botirovna,
Iqtisodiyot fanlari buyicha o‘qituvchi, O‘zbekiston Milliy Unversiteti Jizzax filiali Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
vasilausmonova1416@gmail.com
Abdulhamidov Abdullajon
O‘zbekiston Milliy Unveristeti Jizzax filiali talabasi.

Annotatsiya. Iqtisodiy o‘sishning barqarorligi ishlab chiqarish hajmi bilan birga tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligi va iqtisodiyotning tashqi xatarlarga moslashish qobiliyatiga bog‘liq. Energiya va suv ta’minotidagi cheklovlar korxonalarning xarajatlarini oshiradi, yangi ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanishni qiyinlashtiradi. Shu sababli O‘zbekistonda yashil investitsiyalarni ekologik vazifalar bilan bir qatorda uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishning moddiy shartlarini yaxshilovchi kapital qo‘yilmalar sifatida o‘rganish zarur.

Kalit so‘zlar: yashil investitsiyalar, yashil iqtisodiyot, barqaror iqtisodiy o‘sish, energiya samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya.

Maqolaning maqsadi yashil investitsiyalarning barqaror iqtisodiy o‘sishga ta’sir mexanizmlarini ochib berish hamda ularni rag‘batlantirishning makroiqtisodiy shartlarini aniqlashdir. Tadqiqotda rasmiy hujjatlar va xalqaro moliya institutlarining ochiq materiallarini qiyosiy tahlil qilish, sababiy bog‘lanishlarni nazariy izohlash usullaridan foydalanildi. Natijalar ekonometrik baholash emas, manbalarga tayangan tahliliy umumlashtirish hisoblanadi.

Yashil investitsiyalarning iqtisodiy mazmuni, mazkur tadqiqotda yashil investitsiyalar deganda energiya va resurslar sarfini kamaytirish, atrof-muhitga zararli ta’sirni cheklash hamda iqlim xatarlariga moslashishga xizmat qiluvchi kapital qo‘yilmalar tushuniladi. Ularning tarkibiga qayta tiklanuvchi energetika, energiya tejamkor uskunalar, elektr tarmoqlarini modernizatsiyalash, suvni tejash va chiqindilarni qayta ishlash loyihalarini kiritish mumkin. Loyihaning yashil xususiyati uning nomlanishidan ko‘ra o‘lchanadigan natijalari bilan tasdiqlanishi kerak.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son qarorida yashil o‘sish, energiya samaradorligi va resurslarni tejash bo‘yicha dastur tasdiqlangan[72]. Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 25-oktabrdagi 561-son qarori bilan esa Milliy yashil iqtisodiyot taksonomiyasi qabul qilingan. Ushbu hujjat yashil faoliyat turlarini tasniflash va muvofiqlik mezonlarini baholash uchun asos yaratgan[73]. Bu ikki yo‘nalishning o‘zaro bog‘lanishi investitsiya siyosatida strategik maqsadlarni loyihalarni tanlash mezonlari bilan uyg‘unlashtirish imkonini beradi.

Makroiqtisodiy ta’sir mexanizmlari sifatida, yashil investitsiyalar iqtisodiy o‘sishga, avvalo, ishlab chiqarish xarajatlari orqali ta’sir ko‘rsatadi. Energiya tejamkor texnologiya mahsulot birligiga sarflanadigan elektr va yoqilg‘i miqdorini kamaytirsa, korxonaning operatsion xarajatlari pasayishi mumkin. Biroq bunday natija dastlabki kapital xarajat, kredit qiymati, uskunaning xizmat muddati va undan foydalanish darajasiga bog‘liq. Shuning uchun loyihaning samaradorligini faqat tejalgan resurs hajmi bilan baholash yetarli emas; moliyalashtirish va texnik xizmat xarajatlari ham hisobga olinishi lozim.

Ikkinchi ta’sir yo‘nalishi energiya ta’minotining ishonchliligidir. Yangi elektr quvvatlari tarmoq va energiyani saqlash infratuzilmasi bilan muvofiq rivojlantirilsa, ishlab chiqarishdagi uzilishlarni kamaytirishga xizmat qiladi. Natijada mavjud kapitaldan foydalanish yaxshilanadi, korxonalar investitsiya rejasini aniqroq tuzadi. Quyosh va shamol elektr stansiyalarining o‘zgaruvchan ishlab chiqarishi esa tizimni muvozanatlashtirish xarajatlarini yuzaga keltiradi. Demak, alohida stansiyaning arzon elektr energiyasi butun tizim xarajatlarining avtomatik kamayishini anglatmaydi.

Uchinchi yo‘nalish tashqi iqtisodiy muvozanat bilan bog‘liq. Dastlabki bosqichda uskunalar importi va xorijiy moliyalashtirishga talab ortishi mumkin. Keyinchalik yoqilg‘i sarfining qisqarishi ayrim import xarajatlarini kamaytiradi. Yakuniy natija mahalliy ishlab chiqarish ulushi, qarzning valyutasi, foiz stavkasi va loyiha daromadlariga bog‘liq bo‘ladi. Shu bois yashil investitsiyaning to‘lov balansiga ta’sirini qurilish davri va foydalanish davri bo‘yicha alohida baholash maqsadga muvofiq.

Bandlikka ta’sir ham turlicha shakllanadi. Qurilish bosqichida ishchi kuchiga talab oshishi mumkin, foydalanish bosqichidagi doimiy ish o‘rinlari esa loyiha

[72] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son “2030-yilgacha O‘zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o‘tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori. — URL: https://lex.uz/docs/-6303230.

[73] O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 25-oktabrdagi 561-son “Milliy «yashil» iqtisodiyot taksonomiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori. — URL: https://lex.uz/uz/docs/-6644013.

texnologiyasiga bog‘liq. Uskunalar va xizmatlarni mahalliy yetkazib berish qo‘shimcha qiymatning mamlakatda qoladigan qismini oshiradi. Shu bilan birga, ayrim an’anaviy faoliyat turlaridagi ish o‘rinlari qisqarishi ehtimoli mavjud. Shuning uchun yalpi yaratilgan ish o‘rinlari soni bilan iqtisodiyotdagi sof bandlik o‘zgarishini farqlash zarur.

O‘zbekiston sharoitida imkoniyatlar va cheklovlar yuzasidan jahon bankining 2023-yilgi O‘zbekiston bo‘yicha iqlim va rivojlanish hisobotida moslashuv choralari ko‘rilmagan sharoitda 2050-yilga borib iqtisodiyot hajmi tegishli bazaviy ssenariyga nisbatan 10 foiz kichik bo‘lishi mumkinligi baholangan[74]. Bu raqam kuzatilgan pasayish emas, ssenariy hisobidir. Uning tahliliy ahamiyati shundaki, investitsiyalarni baholashda qo‘shimcha ishlab chiqarish bilan birga kelajakdagi yo‘qotishlarning oldini olish ham hisobga olinishi kerak.

Amaliy misol sifatida 2024-yil 21-mayda e’lon qilingan Buxoro viloyatidagi loyiha moliyalashtirishini ko‘rsatish mumkin. Jahon banki guruhi xabariga ko‘ra, 250 MVt quvvatli quyosh elektr stansiyasi hamda 63 MVt quvvatli energiya saqlash tizimi uchun moliyaviy paket kelishilgan. Paketda xalqaro moliya institutlarining kreditlari, imtiyozli mablag‘lar va hukumatning to‘lov majburiyatlarini qo‘llab-quvvatlovchi 12 million AQSh dollarigacha kafolat nazarda tutilgan[75]. Bu ma’lumot loyihaning moliyalashtirish tuzilmasini ifodalaydi; uning yakuniy iqtisodiy samarasi haqida xulosa chiqarish uchun foydalanish natijalari talab etiladi.

Ushbu misol asosida xususiy kapitalni jalb qilish davlat xarajatlarini butunlay yo‘qotmaydi, degan xulosaga kelish mumkin. Davlat kafolatlari va uzoq muddatli xarid majburiyatlari kelgusidagi shartli majburiyatlarni yuzaga keltiradi. Valyuta kursi yoki talab prognozi o‘zgarsa, loyihaga doir tavakkalchiliklarning bir qismi davlat moliyasiga o‘tishi mumkin. Binobarin, yashil loyihalar bo‘yicha fiskal xatarlarni baholash investitsiyalarni rag‘batlantirish bilan birga olib borilishi kerak.

Investitsiya siyosatini takomillashtirish yo‘nalishlari buyicha birinchidan, loyihalarni tanlashda moliyaviy qaytim bilan birga resurs tejamkorligi va ta’minot ishonchliligi baholanishi lozim. Har bir loyiha uchun boshlang‘ich holat, kutiladigan natija va tekshirish usuli belgilansa, sarflangan mablag‘ning samarasini solishtirish osonlashadi. Asosiy ko‘rsatkichlar sifatida mahsulot birligiga energiya sarfi, tejalgan suv, ishlab chiqarishdagi uzilishlar davomiyligi va davlat zimmasidagi majburiyatlar olinishi mumkin. Hisoblash usullarining bir xilligi loyihalar o‘rtasida asosli tanlov qilishga yordam beradi.

Ikkinchidan, davlat ko‘magi loyiha uchun zarur bo‘lgan daraja bilan cheklanishi maqsadga muvofiq. Ochiq tanlov, shartnoma shartlarining aniqligi va kafolatlarning hisobini yuritish investitsiya xarajatlari hamda fiskal xatarlarni nazorat qilishga xizmat qiladi. Subsidiyalar uchun muddat va natija mezonlarini belgilash samarasiz loyihalarni uzoq vaqt qo‘llab-quvvatlash xavfini kamaytiradi. Tijorat jihatidan o‘zini oqlaydigan loyihalarga ortiqcha imtiyoz berish esa budjet mablag‘larining muqobil foydalanish imkoniyatini cheklaydi.

---

[74] World Bank. Uzbekistan Country Climate and Development Report. — Washington, DC: World Bank, 2023. — URL: https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/publication/ccdr.

[75] World Bank. Uzbekistan to Build New Solar Plant and First Battery Energy Storage System with World Bank Group Support. — 21 May 2024. — Rasmiy elektron manba

Uchinchidan, moliyalashtirish bilan infratuzilma tayyorgarligi uyg‘unlashtirilishi kerak. Elektr ishlab chiqarish quvvati tarmoqqa ulanish imkoniyatidan tezroq kengaysa, investitsiyaning bir qismi to‘liq ishlamasligi mumkin. Banklar uchun loyihaning texnik ko‘rsatkichlari, pul oqimi va ekologik natijalarini birgalikda baholash muhim. Kichik biznes loyihalarida standart energiya auditi va soddalashtirilgan natija hisoboti moliyalashtirishga kirish xarajatlarini kamaytirishi mumkin.

Xulosa. Yashil investitsiyalar O‘zbekistonda iqtisodiy o‘sishning resurs bazasini mustahkamlash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va kelajakdagi ekologik yo‘qotishlarni cheklash imkoniyatini yaratadi. Bu imkoniyatning ro‘yobga chiqishi loyihalarning texnik sifati, moliyalashtirish shartlari va infratuzilma bilan muvofiqligiga bog‘liq. Shu sababli investitsiya siyosatining ustuvor vazifasi jalb qilingan mablag‘ hajmini oshirish bilan birga, har bir loyiha bo‘yicha tekshiriladigan iqtisodiy va ekologik natijalarni ta’minlashdan iborat. Xususiy kapitalni jalb etish, fiskal xatarlarni nazorat qilish va ijtimoiy moslashuv choralarini uyg‘unlashtirish barqaror o‘sishga xizmat qiluvchi asosiy shartlardir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son qarori. 2030-yilgacha O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida. https://lex.uz/docs/-6303230.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 25-oktabrdagi 561-son qarori. Milliy “yashil” iqtisodiyot taksonomiyasini tasdiqlash to‘g‘risida. https://lex.uz/uz/docs/-6644013
3. World Bank. Uzbekistan to Build New Solar Plant and First Battery Energy Storage System with World Bank Group Support. 21 May 2024. https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/05/21/uzbekistan-to-build-new-solar-plant-and-first-battery-energy-storage-system-with-world-bank-group-support
4. World Bank. Uzbekistan Country Climate and Development Report. — Washington, DC: World Bank, 2023. — URL: https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/publication/ccdr.

O‘ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISH: IMKONIYATLAR, MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR

Murotjonova Mubina Dilshod qizi
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filliali
“Iqtisodiyot va Turizm” kafedrasi o‘qituvchisi
Zoirova Jasmina Farrux qizi
O‘zMU JF Iqtisodiyot yo‘nalishi 433-26 guruh talabasi

Annotatsiya. Maqolada yashil iqtisodiyotning mohiyati, uning barqaror rivojlanish konsepsiyasi bilan o‘zaro bog‘liqligi hamda iqtisodiy, ekologik va